

JOSEPH ROTH

RADETZKY
MARŞI

ROMAN

Çeviri: AHMET ARPAD

CAN

2.
BASKI

JOSEPH ROTH
RADETZKY
MARŞI

Can Modern

Radetzkmarsch, Joseph Roth

© 2013, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2013

2. basım: Mayıs 2019, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Emrah Serdan

Editör: Şebnem Sunar

Kapak tasarımı: Act creative

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 31900

ISBN 978-975-07-1785-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750717857

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

JOSEPH ROTH
RADETZKY
MARŞI

ROMAN

Almanca aslından eviren

Ahmet Arpad

Joseph Roth'un Can Yayınları'ndaki diğler kitapları:

Kör Ayna, 2014

Hotel Savoy, 2017

Bir Katilin İtirafı, 2017

Sonsuz Kaçış, 2019

JOSEPH ROTH, 1894'te Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Dođu Galiçya'da doğdu. Viyana ve Lemberg'de edebiyat ve felsefe öğrenimi gördü. Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 1920'de Berlin'e geçerek *Neue Berliner Zeitung* ve *Berliner-Börsen-Courier*'de gazetecilik yaptı. 1923-1932 yılları arasında liberal *Frankfurter Zeitung*'un muhabirliğini üstlendi. Nasyonal sosyalizmin Avrupa için oluşturacağı tehlikeyi bir kehanet gibi sezilen ilk romanı *Örümcek Ağı*, bu dönemin eseridir. 1930'lu yılların başında önce *Eyub* adlı romanıyla, ardından da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yükselişi ve çöküşünü anlattığı, edebiyat tarihine başyapıtı olarak geçecek *Radetzky Marşı*'yla uluslararası çapta ün kazandı. Joseph Roth, 1933'te Hitler'in iktidara geldiği gün Fransa'ya göçtü. Son yıllarını mali kaygılar, gelecek tasaları ve yoğun alkol tüketiminin hızlandırdığı hastalıklarla boğuşarak geçirdi. Roth, 1939'da sürgün yaşamı sürdüğü Paris'te sefalet içinde öldü.

AHMET ARPAD, 1942'de İstanbul'da doğdu. Orta ve lise öğrenimini Alman ve Avusturya okullarında, yükseköğrenimini İÜ Alman Dili Edebiyatı'nda tamamladı. 1968'den bu yana Almanya'da serbest gazeteci, fotoğraf sanatçısı ve çevirmen olarak yaşamını sürdürüyor. Özellikle Heinrich Böll, Gerhard Hauptmann, Hermann Hesse, Stefan Zweig, Anna Seghers, Pablo Neruda, Johannes M. Simmel, Thomas Bernhard ve Harry Mulisch'in çeşitli eserlerini dilimize kazandırmıştır. 2012'de Tarabya Çeviri Ödülü'ne layık görülmüştür.

Birinci bölüm

1

Trottalar yeni bir sülaleydi. Ataları, Solferino Meydan Savaşı'ndan sonra asalet payesi almıştı. Trotta, Slovenyalıydı. Doğduğu köy olan Sipolje'nin adı, asalet takısına eklenmişti. Kader onu özel bir işi gerçekleştirmek üzere seçmişti. Fakat o, kendi adının gelecek zamanların belleğinden silinip gitmesine neden oldu. Solferino Meydan Savaşı'nda piyade teğmeni rütbesiyle bir müfrezeye komuta ediyordu. Çarpışma başlayalı yarım saat olmuştu. Üç adım ötesinde, askerlerinin beyaz sırtlarını görüyordu. Müfrezesinin ilk sırası diz çökmüştü, ikinci sıraya ayaktaydı. Savaştan yengiyle çıkacaklarından çok emin olan askerlerinin keyfi yerindeydi. Ne de olsa dün cepheye gelmiş olan İmparator'un hesabına ve şerefine az önce iyice bir karınlarını doyummuş, bolca da konyak içmişlerdi. Ancak ikide bir sıralardan yere yuvarlananlar oluyordu. Bunu gören Trotta hemen koşuyor, boşlukları dolduruyor, yaralananın veya şehit olanın sahipsiz kalmış tüfeğini alıp düşmana ateş ediyordu. Keskin bakışlarla çevresindeki gelişmeleri izliyor, her yana kulak kabartarak kâh safları sıklaştırma kararı alıyor, kâh safları açıyordu. Tüfek takırtıları arasında tiz sesli yüzbaşının emirlerine kulak kabartırken keskin bakışlarıyla da mavi gri dumanların ardındaki düşman hatlarını izliyordu. İyi-

ce nişan almadan asla ateş etmiyor ve atışlarının her biri tam isabet ediyordu. Adamları onun hep yanlarında, gözlerinin hep üzerlerinde olduğunu biliyor, sesini duyuyor ve kendilerini güvende hissediyorlardı.

Düşman savaşa ara verdi. Birliğin başı sonu belli olmayan safları arasında komut yayıldı: "Ateş kes!" Yine de kimi askerlerin tüfeklerini doldurduğu, gecikmiş ve bir başına kalmış atışlarla ateşe devam ettiği duyuluyordu. Birlikler arasında yükselen mavi gri sis perdesi biraz dağılmıştı. Ordular şimdi birdenbire gümüşi, kapalı, fırtınaya gebe öğlen güneşinin sıcağında öylece duruyorlardı. Aradan çok geçmeden İmparator, yanında iki kurmay subayı, teğmen ile az önünde duran askerlerinin arasında görünüyordu. Eşliğindekilerden birinin uzattığı dürbünü gözlerine yaklaştırmak üzereydi. Trotta bunun ne anlam geldiğini biliyordu: Düşmanın geri çekilmekte olduğu farz edilse bile, yine de artçı birlikler mutlaka karşılarındaki Avusturyalılara yönelmiş durumdaydı ve dürbünü havaya kaldıran biri, ateş edilmeye değer bir hedef olduğunu düşmana belli ederdi. Şimdi bu hedef genç imparatordu. Trotta'nın yüreği ağzına geldi. Kendisini, alayı, orduyu, devleti, tüm dünyayı yok edebilecek tahayyül edilmez, sınırsız felaketin korkusuyla vücudundan soğuk terler boşandı. Dizleri tir tir titredi. Cephedeki acı yaşamın acı gerçeklerinden şu kadar olsun haberleri olmayan kurmay subayların o andaki sorumsuzluğu, genç piyade teğmenini görev yaptığı alayı tarihte ünlendiren bir davranışa zorladı. Hızla hükümdarın üzerine atıldı, iki eliyle omuzlarını kavradı ve onu kendine doğru çekti. Teğmen çok güçlü kavramış olacaktı ki, İmparator hızla yere yuvarlandı. Yanındakiler de üzerine atıldılar. Aynı anda kesinlikle İmparatorun yüreğini hedeflemiş olan bir kurşun Teğmen'in sol omzuna saplandı. İmparator tekrar doğrulmaya uğraşırken genç teğmen düştüğü

yerde kaldı. Savaşa ara vermiş, tüfeklerini bırakmış askerler şaşkınlık içinde yeniden ateş etmeye başladılar. Yanındaki kurmay subayları, İmparator'u telaşla bu tehlikeli yerden uzaklaştırmaya çalışırken o, yerde yatan askerinin üzerine eğildi ve adının ne olduğunu sordu. Ancak çoktan kendinden geçmiş olan genç teğmen onu duymadı. Aynı anda alay doktoru, bir sağlık astsubayı ve sedye taşıyan iki er omuzları kısık, başları öne eğik, hızla koşarak yanlarına geldi. Kurmay subaylar, İmparator'u omuzlarından tutup tekrar aşağı çektiler. "Hemen Teğmen'le ilgilenin!" diye seslendi İmparator yattığı yerden, nefes nefese kalmış alay doktoruna.

Bu arada tüfekler susmuş, cephe yine sakinleşmişti. Yaralanmış Teğmen'in genç yardımcısı müfrezenin karşısına geçip ince sesiyle, "Komutayı ben devralıyorum!" diye haykırırken Franz Joseph ile yanındakiler yattıkları yerden doğruldular, sağlık subayı ile erler, Teğmen'i dikkatle kaldırıp sedyeye yatırdılar ve kar beyazı bir çadırın en yakın ilk yardım ve tedavi merkezi için çatı görevi gördüğü alay komutanlığına doğru geri çekildiler.

Trotta sol omzundan yaralanmıştı. Kürekkemiğine saplanmış kurşunu, en yüce başkomutanın huzurunda ve ameliyatın verdiği acıyla tekrar ayrılmış olan yaralı Teğmen'in, insandan çok hayvanı andıran böğürtüleri arasında çıkardılar.

Trotta bir ay sonra tekrar sağlığına kavuştu. Güney Macaristan'daki garnizonuna döndüğünde yüzbaşı rütbesine, tüm nişanların en büyüğü olan Maria Theresia Nişanı'na ve bir de asalet payesine sahipti. Bundan böyle adı, Yüzbaşı Joseph Trotta von Sipolje'ydi. Sanki yaşamını yabancı, bir atölyede üretilmiş yepyeni bir yaşamla değiş tokuş etmişlerdi. Her gece yatağa girerken kafası çok sayıda düşüncelerle doluydu. Sabah uyandığında da hemen yeni rütbesi ve ait olduğu yeni zümre aklına ge-

liyor, aynanın karşısına geçiyor ve ona bakan yüzün eskisi olduğunu görüp rahatlıyordu. Artık asiller sınıfına katılmış olan Yüzbaşı Trotta, dostlarının, akıl sır ermez kaderin aralarına soktuğu mesafeyi beceriksizce bir teklifsizlikle aşma çabaları ile kendi alışkın olduğu tarafsızlıkla tüm dünyaya karşı çıkmaya yönelik nafile uğraşları arasında dengesini yitiriyor gibiydi; sanki bundan sonra ayağına uymayan çizmelerle kaygan bir zeminde yürümek, birilerinin arkasından söyleyeceği ürkütücü şeylere ve onu süzecek çekingen bakışlara katlanmak zorundaydı. Büyükbabası sıradan bir köylüydü. Babası ise önce orduda astsubay rütbesiyle muhasebecilik yapmış, sonra da monarşinin güney sınırlarına jandarma olarak göreve yollanmıştı. Bu görevi sırasında Bosnalı kaçakçılarla giriştiği bir çarpışmada bir gözünü yitirdiği için gazi olarak geri yollanmıştı. O günden sonra da Laxenburg Sarayı'nın büyük parkında bekçilik yapmaya başlamıştı. Görevleri arasında göldeki kuğulara yem vermek, arada sırada çitleri budamak, ilkyaz geldiğinde çiçek açan sarısalkımları, daha sonra da yetkisiz ellerin çalmak amacıyla mürver ağaçlarının dallarını kırıp koparmasını engellemek, ılık akşamlarda parkın kuytu köşelerine sığınan evsiz barksız âşıkları kovalamak da vardı. Oğlunun orduda piyade teğmeni, kendinin ise astsubay olarak görev yapması ikisini de hiç rahatsız etmemişti. Ancak İmparator'un lütfunun yabancı ve tekinsiz ihtişamıyla altın bulutların üzerinde gezinen nişan sahibi soylu Yüzbaşı, kendi öz babasından apansız uzaklaşmıştı ve küçüğün büyüğüne karşı gösterdiği ölçülü sevgi, baba ile oğul arasındaki ilişkiye dair değişik bir davranış ve yeni bir biçim ister gibiydi. Yüzbaşı rütbesine getirilen soylu genç adam, daha önce beş yıl süreyle babasını hiç görmemişti. Teğmen olduğu bu dönemde göreve yollandığı her yerden, akşamları nöbetteki askerleri kontrol etmesinin ardından

daracık odasına dönüp hemen masaya oturmuş, nöbet listelerini gözden geçirdikten ve “fevkalade olaylar” bölümüne de çabucak “olay yok” notunu düştükten sonra mumun titrek ve güçsüz ışığında kaleme aldığı kısa mektupları, ayda bir-iki de olsa yaşlı babasına yollamıştı. Askerdeki izin veya görev belgeleri gibi birbirini andıran bu mektupları sararmış, üçüncü hamur, kaba kâğıtlara yazmıştı. Hep yukarıdan dört, sol kenardan da iki parmak bırakarak “sevgili baba” kelimeleriyle başlayan mektuplarında oğul, babasına önce sağlık durumunun yerinde olduğunu anlatmış, sonra onun da sağlık sorunları olmadığını ümit ettiğini yazmıştı. Havadan sudan bazı şeyler daha anlatmasının ardından aşağıda sağa, yukarıdaki “sevgili baba” sözlerinin tam çaprazı alt köşeye itinayla, “Size sadık ve hep müteşekkir oğlunuz Teğmen Joseph Trotta’nın derin saygılarıyla,” diye yazıp mektuplarını bitirmişti. Fakat şimdi yüzbaşılığa terfi ettirildikten sonra yaşam düzeni değişivermişti. Mektupların içeriğini nasıl değiştirecek, başından geçen, kendisinin de henüz pek kavrayamadığı yeni şeyleri babasına nasıl anlatacaktı? Yüzbaşı Trotta tekrar sağlığına kavuşup görevine geri döndüğü ilk günün akşamında babasına yeni bir mektup yazma görevini yerine getirmek için dinlenme salonundaki, canları sıkkın, ne yapacağını bilemeyen erkeklerin ellerindeki bıçaklarla yıllar boyu tahtalarını kestiği, çizdiği, yonttuğu büyük masaya oturdu. Fakat ne yazacaktı, aklına “sevgili baba” sözlerinden başka bir şey gelmiyordu. Elindeki, o anda işe yaramayan kalemi mürekkep hokkasına dayadı, önündeki muma uzanıp fitilini biraz kopardı ve yumuşak ışığında aklına güzel ve değişik şeyler geleceğini ümit etti. Düşüncelerinde çocukluğuna geri döndü, köyünü, annesini ve askerî lise yıllarını da anımsadı. Sonra başını kaldırıp odadaki önemsiz birkaç şeyin salonun mavi badanalı çıplak duvarlarına vu-

ran dev gölgelerine, kapının yanındaki çengele asılı, donuk ışıktaki ışıldayan hafif kıvrımlı kılıca, sapından sallanan koyu renkteki kordona baktı. Dışarıda sürekli yağın yağmurun sesine, kalın damlaların çinko kaplı pencere pervazlarında çaldığı trampete kulak kabarttı. Sonra birden kararını verdi ve masadan kalktı. Gelecek hafta İmparator'un huzuruna çıkarılacaktı. Bu "teşekkür etme" görevini yerine getirmesinin ardından babasını ziyarete gitmeyi kafasına koydu.

Bir hafta sonra da, bir dosyadan okunan tam on iki soruya, bir filintayı kısa aralıklarla ateşler gibi peş peşe hep, "Baş üstüne Majesteleri!" yanıtını verdiği ve sadece on dakika süren kabul resminin hemen ardından bir faytona atlayıp Laxenburg'daki babasının yanına doğru yola çıktı. Oraya vardığında yaşlı adamı, sarayın bir bölümünde yaşadığı konutun mutfağında, itinayla planyalanmış tahta bir masada otururken buldu. Babası gömleğinin kollarını kıvrımış, önüne kenarları kırmızı işlemeli lacivert bir örtü açmıştı. Elindeki kocaman kahve fincanından dumanlar yükseliyor, güzel kokular mutfağa yayılıyordu. Sapından masaya takılmış, kırmızımsı kahverengi kiraz ağacından kıvrımlı bastonu ağır ağır öyle sallanıyordu. Derisi aşınmış, ağzı açık, içi tütün dolu bir kese, rengi kirli sarı, kahverengi bir piponun yanında duruyordu. Kesenin rengi, babasının sararmaya başlamış kalın beyaz bıyıklarını andırıyordu. Basit döşeli, kasvetli bu odanın orta yerinde, üzerinde düğmeleri altın gibi parlayan şık askerî bir üniforma, göğsünde ona doğaüstü bir güç veren Maria Theresia Nişanı, sağ omzundan beline doğru inen parlak kayışı, başında loşlukta bir güneş gibi ışıldayan miğferi, ayağında mahmuzları pırıl pırıl, bir güzel cilalanmış çizmeleriyle duran Sipoljeli Yüzbaşı Joseph Trotta, askerî bir Tanrı'yı andırıyordu. İşte oğul şimdi babasının karşısındaydı. Yaşlı adam, karşısındaki

gencin görkemine karşılık vermek istemiş gibi oturduğu yerden ağır ağır kalktı. Yüzbaşı Trotta hemen yanına sokulup babasının elini öptü. Baba da oğlunu alnından ve yanaklarından öptü. “Otur, şöyle!” dedi yaşlı adam. Yüzbaşı kayışını ve ceketinin düğmelerini açtı, masaya oturdu. “Tebrik ederim seni!” dedi babası. Konuşması Slav ordusu askerlerinin kaba Almancasını andırıyordu. Kullandığı sessiz harfler ağzından bir fırtınada çakan şimşekler gibi sert çıkıyordu. Baba bundan beş yıl öncesine kadar oğlu Joseph’le Slovence konuşmuştu. O ise söylenenleri zar zor anlamış, babasına bir türlü karşılık verememişti. Bugünse yaşlı adam onunla konuşurken anadilini kullansaydı, kaderin ve İmparator’un lütfuyla babasından uzaklaşmış olan oğul, kendini ona çok yakın hissedecekti. Babasının anlattıklarını dinlerken ağzından çıkan sözler arasında hiç olmazsa Slovence birkaç kelime yakalamaya dikkat ediyordu. “Tebrikler, tebrikler!” dedi yaşlı saray bekçisi sesini yükselterek. “Benim zamanımda böyle şeyler bu kadar çabuk gerçekleşmezdi! O günlerde Radetzky’nin baskısı, üzerimizden hiç eksik olmazdı!” Evet, gerçekten de öyle, diye düşündü Yüzbaşı Trotta. Babasıyla arasında askerî rütbelerin yığıldığı dağlar kadar fark vardı. Ailenin ortak yönlerinden geriye kalan son şeyleri ortaya çıkarmak için, “Acaba erik rakınız var mı, saygıdeğer babacığım?” diye sordu. Ailede eski yıllardan kalmış kimi ortak yanları o akşam biraz olsun tekrar yaşamak istiyordu. Karşılıklı oturup içtiler, ardı ardına kadeh tokuşturdular. Boşalttığı her kadehten sonra yaşlı baba biraz daha çok inleyip sızladı, arka arkaya öksürdü, yüzünün rengi değişti, kustu, sonra tekrar kendine geldi ve orduda başından geçenleri anlatıp durdu. Saatler böyle geçip gitti. Sonunda Yüzbaşı ayağa kalktı, babasının elini öptü. Yaşlı adam da onun alnına ve yanaklarına birer öpücük kondurdu. Trotta, üniformasının ceketini

giydi, parlak kayışını taktı, miğferini başına geçirdi ve babasını hayatında son kez görmüş olmanın bilinciyle çıkıp gitti.

Bu, babasını son görüşü olmuştu. İleriki aylar ve yıllarda yaşlı adama alışılmış o mektupları yazıp durmuştu, aralarında başka hiçbir somut bağ kalmamıştı – Yüzbaşı Trotta kendini köylü Slav atalarından koparmıştı. Onunla yeni bir soy başlıyordu. Sonra yıllar birbirini kovaladı, Trotta'nın yaşamı alışılmış bir düzen içinde gelişti. Herkes gibi zamanı geldiğinde o da evlendi. Kendine eş olarak seçtiği kadın, komutanı albayın pek genç olmayan, varlıklı yeğeniydi. Babası, Batı Bohemya Bölge Komutanlığı'nda görevli bir yüzbaşısıydı. Trotta'nın kısa süre sonra bir oğlu dünyaya geldi. Yaşamını eskisi gibi sürdürdü, küçük garnizondaki görevini yerine getirdi, sabahları atına binip talim yerine gitti, öğleden sonraları da kafede noterle satranç oynadı, zamanla rütbesine, görevine ve soyluluğun verdiği ününe alıştı. Her yıl yapılan tatbikatlarda orta dereceler aldığı askerî yetenekleri vasattı, iyi bir kocaydı, kadınlara karşı kuşkucuydu, kumardan uzak durdu, görevini yerine getirirken asık suratlı ama adildi, her türlü yalanın, erkekliğe sığmayan davranışın, kendini emniyete alan korkak tavrın, çenesi düşük övgünün ve hırs dolu iptilânın amansız düşmanıydı. O denli yalın ve kendi erdem listesi kadar kusursuzdu, sadece ara sıra çok öfkelendiği anlara denk gelen bir insan sarrafı, Yüzbaşı Trotta'nın ruhunda dipsiz uçurumlar olduğunu, oralarda pusuya yatmış kimi fırtınaların beklediğini fark edebilirdi.

Kitap okumazdı. Yetişmekte olan oğlunun yakın gelecekte eline kalem cetvel alacağını, tebeşir ve süngerle karatahtanın önünde duracağını, okumak zorunda kalacağı bir sürü kitabın onu beklediğini düşündükçe çocuğuna acıyordu. Oğlunun da asker olacağından çok emin-di. Günün birinde Trotta adı silininceye kadar aileden

her erkeğin askerlikten başka bir mesleği seçeceğini düşünmek bile istemiyordu. Şöyle iki, üç, dört oğlu olsaydı –ama karısının sağlık durumu pek iyi değildi, doktora ve küre ihtiyacı vardı, hamilelikse sağlığını tehlikeye atardı– hepsi ne güzel asker olurdu. İşte Yüzbaşı Trotta o yıllarda hep böyle şeyleri kafasından geçirdi durdu. Sık sık yeni bir savaş çıkacağından söz ediliyordu, savaşmaya her zaman hazırды. Hatta kaderin onu cephede şehit düşmeye seçmiş olduğu inancını taşıyordu. Kendi halinde, temiz yürekli bu insanın gözünde savaşta şehit düşmek çok övünç duyulacak bir şeydi. Günün birinde, tutkuları sınır tanımayan eşinin isteği üzerine eve çağrılan bir öğretmen sayesinde okulda kendisini bekleyen sorunları çok erkenden tatmaya başlayan beş yaşındaki oğlunun okuduğu bir kitap eline geçti. Sayfalarını kayıtsızca şöyle bir karıştırdı. Önce sabah duasını okudu. Anımsadı, onlarca yıldır hep aynı şey, dedi kendi kendine. Sonra “Dört Mevsim”i okudu, “Tilki ile Tavşan”ı ve “Hayvanlar Kralı”nı da... Sonra kitabın başına döndü, içindekiler listesine baktı ve bizzat kendisini ilgilendiren bir okuma parçası buldu. Yazının başlığı: “Solferino Savaşı’nda I. Franz Joseph”ti. Hemen bir iskemleye oturması gerekti. Sayfaları karıştırıp yazarları okumaya başladı. “Solferino Savaşı’nda,” diye başlıyordu yazı, “İmparatorumuz ve kralımız I. Franz Joseph çok büyük bir tehlike atlatmıştı.” Yazıda Trotta’nın da adı geçiyordu. Fakat anlatılanlar onun yaşadıklarından çok daha başka anlatılmaktaydı! “Savaş coşkusu içinde en ön saflara kadar ilerlemiş olan kral birden düşman süvarilerinin çevresini sarmış olduğunu görür. İşte o anda çok genç bir süvari teğmen elindeki kılıcı sallayarak, çığlıklar atarak ter içindeki atıyla düşmanı yarar. İçine daldığı düşman askerlerinin başlarına ve enselerine kılıcını indirir!” Birkaç satır aşağıda da şunlar yazıyordu: “İmparator’a saldıran süva-

rilerden birinin attığı mızrak genç yiğidin göğsüne saplanır. Fakat bu arada birçok saldırgan yaralanmış veya ölmüştür. Korkusuz genç kral, elinde kılıcı tek başına düşmana karşı koymaya devam eder. O gün çok sayıda düşman süvarisi esir alınır. Genç teğmen –adı Şövalye Joseph von Trotta’ydi– de vatanımızın verdiği en değerli ödül olan Maria Theresia Nişanı’yla onurlandırılır.”

Yüzbaşı Trotta elinde kitap, o gün güzel havada evin arkasındaki meyve bahçesinde çalışmakta olan eşinin yanına gitti. Eşine bu alçakça yazıyı okuyup okumadığını sorarken dudakları bembeyaz, sesi son derece kısıktı. Kadın gülümseyerek başını salladı. “Yalan bu!” diye öfkeyle bağırdı Yüzbaşı ve elindeki kitabı ıslak toprağa fırlatıp attı. “Çocuklar için,” dedi eşi yumuşacık bir sesle. Yüzbaşı, kadına sırtını döndü. Öfkesinden bütün vücudu fırtınalı bir havada sağa sola sallanan çalılar örneği titriyordu. Hızla eve döndü. Yüreğinin çılgınlar gibi attığını fark etti. Noterle satranç oynadığı saat yaklaşmıştı. Çengele takılı kılıcı aldı, hızla kemerini taktı, öfkeyle çekip tokasını kapattı. Sonra da kararlı adımlarla evi terk etti. Onu yolda gören, düşmanı öldürmek için sefere çıktığını sanırdı. Az sonra kafede, kısa saçlarının altındaki alnında derin kırışıklar, yüzü sapsarı, hiç konuşmadan ardı ardına iki partiyi de yitirince öfkeyle tahtadaki bütün taşları devirdi ve karşısındaki noter dostuna, “Size bir şey danışmak mecburiyetindeyim!” dedi. Bir sessizlik oldu. “Suistimale uğradım,” diyerek yeniden söze başladı, bakışlarını karşısındaki noterin camları parıldayan gözlüğüne dikmişti, bir süre sonra adamın verecek yanıt bulamadığını fark etti. Oğlunun kitabını yanında getirmiş olsaydı, iyi ederdi. O tiksindirici yazıyı adama gösterebilseydi ne demek istediğini ona daha iyi anlatabilirdi. “Ne tür bir suistimal?” diye sordu hukukçu. “Ben hiçbir zaman süvari olarak görev yapmadım ki,” diye söze baş-

lamanın uygun olacağını düşündü Yüzbaşı Trotta, oysa ne demek istediğini notere böyle anlatamayacağını hemen kavrayarak sözü değiştirdi. “Bazı utanmaz yazar bozuntuları, çocuk kitaplarında, benim İmparator’un hayatını kurtarmak amacıyla üzerinden terler akan bir ata binmiş, elimde kılıç, haykırarak düşmanın üzerine saldırdığımı yazmışlar.” – Noter, onun ne demek istediğini anlamıştı. Trotta’nın sözünü ettiği yazıyı oğullarının kitabında o da okumuştur. “Konuyu abartıyorsunuz, Yüzbaşı,” dedi. “Bunun çocuklar için yazıldığını unutuyorsunuz!” Trotta şaşkın şaşkın karşısındaki adama bakıyordu. Sanki o anda bütün dünya ona karşı birleşmiş gibiydi: çocukların okuduğu o kitabı yazan, noter, eşi, oğlu ve eve gelen öğretmen. “Tarihî olaylar okul kitaplarında biraz değişik anlatılır,” diye devam etti noter. “Bana sorarsanız böyle yapılması da doğrudur. Bu şekilde anlatıldığında olaylar çocuklarda iz bırakır, daha kolay akıllarında kalır. Tam gerçeği ileride nasıl olsa öğreneceklerdir.” Yüzbaşı, “Hesap!” diye seslendi garsona ve ayağa kalktı. Gelen hesabı ödedikten sonra hızla kafeden çıktı ve dosdoğru kışlaya gitti. Görevli subay Teğmen Amerling’i muhasebe subayının bürosunda bir kızla yakaladı, nöbetteki erleri tek tek kontrol etti, sonra eğitim çavuşunu yanına getirmelerini emretti, ardından da o gün olup biteni anlatması için sorumlu astsubayı çağırttı. Adamın anlattıklarını dinledikten sonra bölüğü avluda sıraya soktu ve tüfekte talim yapmalarını emretti. Askerler verilen emre şaşkınlarsa da korkularından itaat ettiler. Her müfrezede birkaç askerin eksik olduğunu gören Trotta isim yoklamasının ardından, “Burada olmayanlar yarın karşıma çıkarılacak!” emrini verdi. Diğer askerler nefesleri kesilinceye kadar tüfekte talim yaptılar. Şarjörler gürültüyle dolduruldu, boşaltıldı, avuçlar namluların madeninde şakladı, sert toprağa inen ağır dipçikler boğucu ses-

ler çıkardı. “Tüfek doldur!” diye haykırdı Yüzbaşı. Nam-luya sürülen kör kurşunların takırtısı avluda yankılandı. “Yarım saat selam talimi yapılacak!” diye emretti Yüzba-şı Trotta. Fakat on dakika sonra bu emri geri aldı. “Yere diz çöküp dua edeceksiniz!” Emre uyan askerlerin sert toprağa vuran dizlerinin çıkardığı tok sesle rahatladı. Henüz yüzbaşıydı, bu bölüğe emir veren komutan, ken-disiydi. O yazar bozuntularına günlerini gösterecekti.

Talim bitince o akşam ne askerî gazinoya gitti ne de yemek yedi. Doğru yatağına uzandı. O gece derin bir uyku çekti, düş görmedi. Ertesi sabah komutanı albayın huzuruna çıktı ve birkaç cümleyle derdini anlattı. O gündən sonra da Hakikat Şövalyesi Sipoljeli Şövalye Yüz-başı Joseph Trotta için ıstırap dolu yıllar başladı. Haftalar sonra Savaş Bakanlığı’ndan gelen yanıtta şikâyetinin Kül-tür ve Eğitim Bakanlığı’na iletilmiş olduğu yazıyordu. Sonra aradan yine haftalar geçti ve sonunda bakanlığın yanıtı eline ulaştı. Gelen yanıtta şunlar yazıyordu:

Pek Muhterem, Saygıdeğer Yüzbaşı Cenapları,

Eğitim Bakanımız, 21 Temmuz 1864 tarihli yasaya dayanı-larak Avusturya ilkokullarında okutulmakta olan, Profesör Weidner ve Profesör Srdcny tarafından hazırlanmış on beş numaralı okuma kitabıyla ilgili zatîalinizin şikâyet mektubuna verdiği bu yanıtla, tarihî önemi olan olayları, özellikle de Ma-jesteleri İmparator Franz Joseph’i ve yüce hanedanlığımızın diğer fertlerini anlatan kitapların 21 Mart 1840 tarihli karar-nameye uygun olarak okul çocuklarının kavrayabileceği ve eğitsel amaçlara en uygun şekilde hazırlandığına dikkatinizi çekmek istemektedir. Zatîalinizin şikâyet mektubunda konu edilen on beş numaralı kitaptaki bölüm de baskıdan önce Majesteleri Eğitim Bakanı’na sunulmuş ve okullarda okutulma-sına bizzat kendisi tarafından karar verilmiştir. Eğitim Dairesi Başkanlıkları, ordu mensuplarımızın kahramanlıklarını, kraliyet

okullarındaki öğrencilerin yaşlarına, vatanperverlik duygularına ve hayal güçlerine uygun olarak anlatılmasını, sözü edilen olaylardaki temel gerçeğin değiştirilmemesini, ancak bu yapılırken anlatılanların hayal gücünü teşvik edici olmasını da amaçlamaktadır. Bu ve benzeri nedenler ve düşüncelere dayanarak aşağıda imzası bulunan Eğitim Bakanı, zatıalınızın şikâyetine katılamayacağını bildirir ve zatıalınızden bunun kabulünü rica eder.

Bu yanıt, Kültür ve Eğitim Bakanı tarafından imzalanmıştı. Albay, bunu Yüzbaşı Trotta'ya uzatırken babacan bir tavırla, "Bırakın tarihi kendi haline," dedi.

Trotta, bakanlıktan gelen mektubu aldı ve hiç sesini çıkarmadı. Bir hafta sonra da İmparator'un huzuruna kabul edilmek için resmî yoldan ricada bulundu. Üç hafta sonra da, bir öğleden önce Viyana'daki sarayda en yüksek komutanının karşısındaydı. "Bakın sevgili Trotta, bu benim için de çok tatsız bir olay," dedi İmparator. "Fakat yine de biz pek zararlı çıkmıyoruz! Bırakın tarihi kendi haline!"

"Majesteleri," diye karşılık verdi Yüzbaşı, "bu bir yalan!" "Yalan her zaman vardır!" dedi İmparator onu onaylamak istermiş gibi. "Fakat ben yalan söyleyemem, Majesteleri," diye Yüzbaşı atıldı. İmparator ona sokuldu. Göz göze geldiler.

"Yaptıklarından bakanlarım sorumludur," dedi Franz Joseph. "Ben onlara güvenmek zorundayım. Beni anlıyor musunuz, sevgili Yüzbaşı Trotta?" Sonra bir an sustu ve, "Göreceksiniz, zamanla her şey yoluna girecek!" İmparator'un bu sözleriyle huzura kabul sona ermişti.

Babası henüz hayattaydı. Fakat Trotta, Laxenburg'a onun yanına gitmedi. Doğruca garnizona geri döndü ve ordudan istifasını verdi.

Trotta, binbaşı rütbesiyle ordudan ayrıldı. Kayınpe-

derinin Bohemya'daki küçük çiftliğine yerleştiler. İmparator onu unutmadı. Aradan birkaç hafta geçtikten sonra gelen bir habere göre İmparator, hayatını kurtarmış olan Trotta'nın oğlunun eğitimi için özel kasasından beş bin gulden bağışlamaya karar vermişti. Aynı zamanda Trotta, Baron mertebesine getirilmişti.

Onuru kırılmış Sipoljeli Baron Joseph Trotta, İmparator'un armağanlarını keyifsizce kabullendi. Ordular Prusya'ya onsuz girdi ve savaş yitirildi. Trotta dargın ve öfkeliydi. Kısa süre sonra şakaklarına ak düştü, gözleri ferini yitirdi, adımları küçüldü, hareketleri yavaşladı. Artık az da konuşuyordu. Yaşamının en verimli yıllarında, bir erkek olmasına karşın son yıllarda çabuk yaşlanmış gibiydi. Kendisini, İmparator'a, erdemlere, gerçeğe ve hukuka olan inancıyla oluşmuş bir cennetten kovulmuş hissediyordu. Şimdi içine kapatıldığı ve suskunlukla göz yummaktan oluşmuş bir ortamda açıkgozlülüğün dünyanın varoluşunu, yasaların gücünü ve Majestelerinin ışıltılar içindeki görkemini koruduğunu kabullenmek zorundaydı. Bir zaman sonra İmparator'un arzusu üzerine, söz konusu kitabın on beş numaralı okuma parçası, monarşinin okul kitaplarından çıkarıldı. Trotta'nın adı da sadece alayın resmî kayıtlarında kaldı. O günden sonra Binbaşı Trotta ününü çok erken yitirmiş biri olarak yaşamını sürdürdü. Kayınbabasının çiftliğinde, elinde su kovanı ve bahçe makası bütün gün çalışıyor, Laxenburg Sarayı'nın parkındaki yaşlı babası gibi çitleri buduyor, çimenleri biçiyor, ilkyaz geldiğinde çiçek açan sarısal-kımları, daha sonra da yetkisiz eller mürver ağaçlarının dallarını koparmasın diye dikkat ediyor, çitlerin çürüyen tahtalarını yenileriyle değiştiriyor, çiftlikte bozulan aletler ile makineleri tamir ediyor, ev ve bahçe kapılarının kilitlerini gözden geçiriyor, yağlıyor, bütün bu işin arasında atların bakımını da unutmuyordu. Kimi zaman ya-

kındaki ormana avlanmaya gidiyor, geceleri dönmüyor, ormancının kulübesinde yatıp uyuyordu. Çiftlikteki tavuklardan, ekinden, meyve ağaçlarından ve sarmaşıklardan, uşak ve arabacıdan da o sorumluydu. Hiç kimseye güvenmeyen eli sıkı Trotta, çiftliğin alışverişini de üstlenmişti. Ödeme yaparken keçeyi andıran deri keseden ince parmaklarıyla parayı çıkarıp keseyi tekrar çabucak göğsüne sokuyordu. Bir süre sonra da Slovenyalı küçük bir köylü olup çıktı. Kimi zaman eski günlerdeki gibi çabucak öfkeleniyor, bütün vücudu sert rüzgârda sallanan çalılar gibi tir tir titriyordu. Böyle anlarda uşağını tokatlıyor, atlara vuruyor, kapıları çarpıyor, gündelikçi işçilere bağırıp çağırıyor, hatta bazılarını ölümle tehdit ediyor, önündeki yemek tabağını öfkeyle itip homurdanıyor ve bütün günü aç geçiriyordu. Bir türlü eski sağlığına kavuşamayan karısı odasına çekiliyor, oğlu da babasını sadece yemek masasında görüyordu. Çocuğun yılda iki kez getirdiği karnelere sesini çıkarmadan göz atıyor, onu ne azarlıyor ne de övüyordu. Emekliliğin tadını çikaran kayınpederi damadından çekindiği için bazen haftalarca büyük kentte kalıp genç kadınlarla keyif çatıyordu. Baron Trotta artık yaşlanmış Slovenyalı, sıradan bir köylüden başkası değildi. Eskisi gibi babasına on beş günde bir mektup yollamaya devam ediyordu. Sararmış, kötü hamur kâğıtlara yazdığı mektupları, hâlâ yukarıdan dört, sol kenardan da iki parmak pay bırakarak “sevgili baba” kelimeleriyle başlıyordu. Ancak babasından artık pek yanıt gelmiyordu. Baron Trotta arada sırada onu ziyarete gitmeyi düşünmüyor değildi. Çoktandır, tek başına yaşayan yoksul saray bekçisi yaşlı babasının tahta masasında duran ağzı açık tütün kesesinden yayılan kokuyu, kendi damıtmış olduğu leziz erik rakısını özlüyordu. Fakat oğul da artık babası, büyükbabası ve büyükbabalarının büyükbabaları gibi harcamaları hesap eden biri ol-

muştı. Yıllarca önce soyluluğunun vermiş olduğu gurur ve ışıltıyla iki odalı küçük dairenin duvarları maviye boyalı mutfağında oturmuş, babasıyla karşılıklı erik rakısı içmiş olan Trotta aradan geçen zamanda Laxenburg Sarayı'ndaki savaş malulüne çok benzemişti. Eşiyle bir kez olsun kökeninden ve atalarından söz etmemişti. Eski bir devlet memuru aileden gelen kadının geçmişiyile çok gurur duyduğuna inanıyordu. Bu nedenle de babasını hiç yanına davet etmedi.

Ve günün birinde –mart ayında güzel, güneşli bir gündü– Baron buz tutmuş yoldan yürüyerek çiftlik kâhyasının kaldığı eve gitmişti. Onunla görüşmesi sırasında uşaklarından biri Laxenburg Sarayı'ndan yollanmış bir mektubu getirip verdi. Savaş malulü babası vefat etmişti. Baron Trotta şunu söylemekle yetindi: “Barones’in yanına git, bavulumun hazırlanması istediğimi söyle, dön! Akşama Viyana’ya gidiyorum!” Sonra kâhyanın kaldığı eve girdi, onunla konuştu, ekinin durumu üzerine bilgi aldı, çiftliğe üç yeni pulluk ısmarlamasını söyledi, pazartesi gününe veterineri çağırmasını, doğum bekleyen uşak kadın için ebeye haber vermesini de istedi. Az sonra kâhyasının yanından ayrılırken, “Babam ölmüş,” dedi. “Üç günlüğüne Viyana’dayım!” Sonra elini başına götürüp şöyle bir asker selamı verdi ve çıktı gitti. Bavulu hazırlanmıştı. Atlar da arabaya koşuldu, tren istasyonu bir saat uzaktaydı. Hemen masaya oturdu getirilen çorbayı içti, etli yemeği yedi. “Babam iyi bir insandı,” dedi eşine dönerek. “Sen onu hiç tanımadın!” Bunu söylerken hüznülenmiş miydi, yoksa kadına sitem mi etmek istemişti? “Sen benimle geleceksin!” dedi oğluna da. Şaşırان çocuk ürkek ürkek babasına baktı. Eşi, oğlunun da yanına alacağı şeyleri hazırlamak için hızla odadan çıktı. “Şimdi büyükbabanı göreceksin!” Çocuk titredi, başını önüne eğdi.

*Avusturya edebiyatının
unutulmaz temsilcisi Joseph
Roth, vatanlarıyla birlikte
kimliklerini de yitiren
insanları anlatır.*

Radetzky Marşı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşünü öyküler. 1859 Solferino Meydan Savaşı'nda Slovenyalı genç bir teğmen, İmparator I. Franz Joseph'in hayatını kurtarır. Köylü atalarının geleneklerine veda ederek büyük Tuna monarşisinin ayrıcalıklılar sınıfına katılan Trotta ailesinin öyküsü de işte böyle başlar. XIX. yüzyılın sonu, Habsburg hanedanının tarihte son defa parladığı dönemdir: İmparator güçlü, bünyesinde çok sayıda halkı barındıran imparatorluk büyüktür. Oysa bu görkemli tablonun ardında bir yalanlar silsilesi gizlidir ve son çok yakındır...

Joseph Roth, tıpkı Zweig gibi, XX. yüzyıl girerken yıldızı sönen ve sonsuza dek yok olan bir medeniyeti, bir coğrafi ve siyasi kimliği temsil eder. 1932'de tamamladığı *Radetzky Marşı*, yalnızca yazarının değil, Avrupa edebiyatının da başyapıtlarından biridir. Kader çizgileri *Radetzky Marşı*'nda birleşen Trotta'nın ve Habsburg monarşisinin bu öyküsü, eski Avrupa'ya ve değerlerine hüznü bir vadedir her şeyden önce...

Her yaz tatile geldiğinde torun, büyükbabasıyla sessiz sessiz sohbet etmeye çalışır, fakat rahmetli ona hiçbir şey anlatmazdı. Genç çocuk geçmişte neler olup bitmişti, bir türlü öğrenemezdi. Sanki tablodaki insan her geçen yıl biraz daha soluklaşıyordu, Solferino Kahramanı daha çok ölürlen anılarını kendine saklıyordu. Carl Joseph kimi zaman düşünürdü, belki bir gün gelecek kara çerçeveli tablodan bomboş bir tuval, soyundan kalmış olanlara bakacaktı.

Kapak resmi: JULES-ALEXANDRE GRÜN

ISBN 978-975-07-1785-7

9 789750 717857